

PROLOG

Helene og Jacob. Fjerde oktober 1943

Da Helene som sædvanligt skubbede til døren mandag morgen præcis klokken otte, fandt hun den låst.

Det var aldrig sket før, og hun blev urolig. Hun ringede på og ventede længe. Der var fuldstændig stille. Ingen skridt i korridoren. Nu blev hun nødt til at bruge den nøgle, Jacob havde givet hende for ikke så længe siden, *hvis der skulle ske noget*, som han sagde.

Hun havde tænkt, at han måske ville sikre sig, at hun og Ida og Karen ikke skulle stå og ringe på, hvis han havde sovet over sig eller var i bad eller sådan noget. I virkeligheden ville hun helst være fri for den nøgle. Det var et stort ansvar. Men nu blev hun nødt til at bruge den.

Hun tog handskerne af og gravede den frem fra tasken. Tøvende satte hun den i låsen, drejede om og åbnede døren på klem.

”Hr. Corneliussen, det er mig!” råbte hun.

Her var ingen, det var hun sikker på. Der lugtede indelukket og støvet. Der plejede altid at være udluftet og friskt, når de kom om morgenen; det var Jacob påpasselig med. *Mon han lå syg? Skulle hun blive udenfor og*

vente på Ida og Karen? Hun brød sig ikke om situationen. De havde ikke været på arbejde siden fredag eftermiddag. Normalt arbejdede de om lørdagen til klokken fire, men Jacob havde givet dem fri. Han havde oven i købet lagt hele fem kroner oven i deres månedsløn. Det var helt ekstraordinært. Han havde fulgt dem til dørs og givet hånd til farvel.

Sørens også, at de to andre først kom om en halv time.

Hun besluttede sig for at gøre systuen klar til dagens arbejde og begav sig ned ad korridoren. Der var nok en forklaring på det hele.

Døren til skrædderiet var lukket. Det så ud som om, ingen havde været her siden, de gik i fredags. Hun åbnede. Også her lugtede gammelt, og hun lukkede vinduerne op. Der stod en hvid konvolut lænet op ad hendes symaskine. Hendes hjerte bankede hårdt. *Hvad var det her for noget!* Hun kiggede på sit armbåndsur, klokken var kun ti minutter over otte. Hun syntes, hun havde været her i evigheder allerede. Der var tyve minutter, til Ida og Karen kom. Brevet var jo tydeligvis til hende, så måtte hun også læse det med det samme. Hun satte sig ved sit sybord og kiggede på konvolutten, *Til frøken Helene.*

Hun tog hatten af, trak en hårnål ud af frisuren og åbnede forsigtigt.

Kære frøken, jeg skriver i hast. Jeg rejser til København i håbet om at komme med en overfart til Sverige. Så forstår De vist, hvad jeg mener. Hvad der end måtte ske mig, beder jeg Dem betragte lejligheden som Deres i mit fravær. Jeg håber, De vil føre skrædderiet videre, så De fortsat har et udkomme.

Jeg beder Dem varetage mine – og Deres egne interesser – lige så dygtigt, som De hidtil har gjort. De må hilse frøken Ida og frøken Karen varmt.

Deres Jacob Corneliussen

Hun lagde brevet i skødet og kiggede sig forvirret omkring. *Hvad skulle han i Sverige?*

”Jamen, han er jo jøde!” sagde hun højt, ”han er jøde!”

Det havde hun aldrig skænket en tanke. Jacob var en fin mand og en sjælden god arbejdsgiver. Opmærksom, belevet, meget anderledes end nogen, hun kendte. Hun havde ikke anet noget om hans problemer. *Hvor var de dumme, hun og Karen og Ida.*

Hun sad og fortabte sig i tanker. *Hvad skulle de nu stille op?* Uden deres arbejdsgiver duede det da ikke. Men han bad hende jo føre skrædderiet videre. *Nu måtte de andre snart være her.*

Hun så Jacob for sig. Hans smukke, lidt bedrøvede mørke øjne, hans flotte fremspringende næse. Hun blev varm i kinderne ved at tænke på hans mund. Somme-

tider havde hun ligget og forestillet sig, at hun kyssede hans læber. Bare helt blidt, et lille hurtigt kys for at vise ham, at hun syntes om ham. Men det var selvfølgelig helt utænkeligt. Hun anede intet om, hvad han lavede, når systuen var lukket. Men det så ikke ud til, at der kom kvinder her. *Hvor skulle hun i øvrigt vide det fra.* Hun kom ikke i privaten.

Men han var opmærksom over for hende. Det kunne ikke være nogen tilfældighed, at brevet var stilet til hende. Han lånte hende bøger med hjem, og hun var ved at lære andre verdener at kende, som var meget bedre end Familiejournalen og Det Bedste.

Hvor længe havde han vidst, at han var truet? Her i Danmark kunne der da ikke ske jøderne noget! Så det hele var nok slet ikke så farligt. Han kom snart tilbage.

Hun gik ud i korridoren igen. Hun kunne lige så godt for en sikkerheds skyld kigge sig omkring, mens hun ventede på Karen og Ida. Heller ingen af dem havde været inde i privaten. Deres domæne var køkkenet, toilettet og systuen.

Lejligheden på Kystvejen var en patricierlejlighed. Jacob sagde, den var 200 kvadratmeter, når man regnede korridoren med. Hun startede sin rundgang i entreen, der var stor og firkantet med en mosaikrude ud mod Kystvejen. Jacobs bolig lå øverst, og ejendommen havde en gammel, astmatisk elevator, der møjsommeligt,

protesterende og stønnende fik halet folk op til deres etager. Hun åbnede de dobbelte fløjdøre og kiggede ind i en spisestue. Midt på gulvet stod et stort ovalt mahognibord. Hun gik langsomt rundt om det. Tolv stole stod der. *Mon Jacob havde så mange gæster?* Under bordet lå et lysende blå tæppe. Der hang en prisme-lysekroner over det, og langs den ene væg stod to hvide stole med forgyldte armlæn på hver sin side af et spejl, der nåede fra loft til gulv. Hun kunne ikke huske, hvornår hun sidst havde set sig selv i hel figur og gik nærmere. Hun rettede på den lille hat, som hun havde anbragt lidt på skrå, så frisuren bukler ikke blev ødelagt. Hun havde selv syet sin sorte spadseredragt af en vendt herrefrakke. Jakken fremhævede taljen, og nederdelen var lang og slank med slids bagpå. Strømperne lod meget tilbage at ønske. Det var ikke til at få ordentlige strømper, og de, hun havde, var alle sammen masket op flere gange. Skoene var heller ikke noget at råbe hurra for, men de havde dog en lille officershæl og holdt hendes fødder tørre og varme. Hun stirrede længe på sig selv. *Hvad var der med Jacob? Mon han brød sig om hende? Syntes han, hun var pæn?* Hun rev sig løs fra spejlet og vendte sig. Langs den anden væg stod en skænk, vistnok også af mahogni.

Det var næsten som at besøge et palæ. Hun gik gennem spisestuen til en anden fløjdør og åbnede. Det måtte

være hans opholdsstue. Der så rart og hyggeligt ud. Man fik lyst til at sætte sig i den store polstrede sofa. Hun kiggede på kakkelbordet, hvor der lå en stabel bøger. Det var som om, Jacob lige havde rejst sig. Der hang mange malerier, og på parketgulvet lå smukke tæpper. Hun gik tilbage til entreen og lukkede dørene efter sig. Så fortsatte hun ned ad den lange gang. Der var fem lukkede døre på højre side. Køkkenet lå længst borte, det kendte hun. Hun åbnede den første dør. Det var sikkert gæsteværelset. Det var pænt, helt i hvidt. Hun lukkede forsigtigt døren igen. Den næste stue var bestemt Jacobs private stue. Der stod en radio og en grammofon med en stor tragt. Foran den en lænestol. Det var nok her, han sad og hørte sine plader. Der var reoler langs med væggene, næsten som i et rigtigt bibliotek. Og der var masser af malerier. Der var også et klaver med en dyngde noder ovenpå.

Hun syntes, hun trængte ind som en fordægtig spion, da den næste dør åbnede ind til hans soveværelse. Selv om det var koldt, havde hun fugtige håndflader. Der stod en seng, et natbord og en stol. En hvid magen til dem hun havde set i spisestuen.

Det lille toilet, der var til brug for hende selv og Ida og Karen, kendte hun. Det lå lidt længere oppe ad gangen, og når de havde besøgt det, gik de ud i køkkenet og vaskede hænder. Der var også et værelse, han brugte til

opbevaring. Her var sirligt og ordentligt. Der stod en Nilfisk, en gæsteseng, nogle reoler med bøger, rengøringsting, tæppebanker og koste. Havde han mon nogen, der kom og gjorde rent? Så skulle det da være om søndagen; hun havde aldrig set nogen, mens de var her.

Den sidste dør måtte så være badeværelset. Hun åbnede og kiggede ind i et stort rum. Der var et højtsiddende vindue ud til gården og et liggebadekar på fødder for endevæggen. Ved den anden væg var der et toilet, og en stor cisterne hang ovenover med en snor. Ligesom ude på gæstetoiletet. Det var så fint. Hos hendes værtinde måtte de ned i gården, når de skulle.

Hun frøs. Selv om det kun var begyndelsen af oktober, var det koldt. Inde i systuen havde de en petroleumsovn, og der var også en i køkkenet. De to sidste vintre havde været slemme. De sad med tæpper over benene og havde strikkede handsker på med fingrene klippet af, så de kunne bruge hænderne.

Hun gik tilbage til systuen og tændte ovnen. Hun måtte tænke sig om. *Hvad var det egentlig at være jøde?* Det var ikke noget, man gik og tog sig af her i Århus. Hun havde læst om jødeforfølgelser i Østrig og Tyskland, men ikke her i Danmark, selv om tyskerne havde besat landet. *Var Jacob den eneste jøde i Århus? Var det fordi, han var jøde, at han var lidt anderledes?* Han var i hvert fald

meget mere spændende end de andre mænd, hun sommetider gik ud for at danse med. Jacob gik vist ikke ud for at danse. Han læste bøger og hørte musik.

”Hvad skal jeg gøre?” sagde hun til symaskinen. Så hørte hun, at Ida og Karen lukkede sig ind. Hun sprang op og løb dem i møde.

”Jacob er rejst, han er jøde, vidste I det?”

Det gjorde de ikke.

Hun var glad for, de var samlet. Karen og Ida lod sig ikke sådan bringe ud af fatning.

De tre var næsten jævnaldrende, og de to kusiner havde fået arbejde på systuen et halvt år senere end Helene. Dengang var der en gammel mand, en slægtning til Jacob. Han sad som rigtige skræddere oppe på bordet og syede. Han var meget dygtig og arbejdede dag og nat. Hun vidste, at han boede hos Jacob. Men han blev syg og kom på hospitalet. Helene kunne ikke klare arbejdspresset alene, og Jacob annoncerede efter to syersker. Det blev Karen og Ida. Officielt ledte og fordelte Helene arbejdet.

Karen tog hatten af og lod den dingle over en finger.

”Hvor er han da rejst hen? Skal vi ikke lave en kop kaffe, så snakker vi bedst.”

De gik ned til køkkenet.

”Hvordan ved du, han er rejst, og at han er jøde?”
spurgte Ida.

”Vent nu lige til vandet koger,” svarede Helene, ”tænd
for ovnen, jeg har tændt inde i systuen.”

Vandet begyndte at give lyde fra sig, og Helene holdt
hænderne hen til kedlen for at varme dem. Der var flere
pakker uåbnede Richs, Jacob sørgede altid godt for dem,
og de kunne gå ud og lave kaffe når som helst. Der var
også nogle kiks. Hun åbnede pakken og tog Richs-
mærket ud. Det var nummer 132, og der var et billede
af El Escorial. Hun lagde det til side; hun ville læse
teksten senere og sætte det ind i sit album. Hun brugte
lidt af det kogende vand til at skylle kaffeposen med,
inden hun kom kaffeerstatningen i og hældte vandet
over.

Karen havde sat kopper på bordet. De holdt kopperne
mellem hænderne og drak i tavshed.

”Han skrev et brev,” sagde Helene. ”Nu skal I høre.”

Hun læste det for dem.

”Godt han nåede at slippe væk,” sagde Ida. ”Herregud
for noget. Den pæne mand. Det må da få en ende
engang. Han er sådan et fint menneske, og jeg synes
virkelig, vi skylder ham at holde skruen i vandet i hans
fravær. Hvad mener I?”

Hun spiste en kiks og kiggede på dem.

”Enig!” erklærede Karen. ”Der er masser af arbejde, vi er fyldt op med bestillinger.”

De hældte mere kaffe op og spiste flere kiks.

”Der er en ting, vi skal tænke på,” sagde Helene, ”jeg tror ikke, det er særlig godt, hvis lejligheden bare står tom. Jeg foreslår, vi flytter ind. Det er bedre, at den er beboet, uanset hvad der sker. Og selvfølgelig kommer Jacob tilbage, så vi kan aflevere den til ham i god stand. Hvad synes I?”

Karen svarede både for sig selv og Ida, at de i hvert fald ikke kom til at savne deres hummer. Ida var helt enig.

”Jamen, så siger jeg også mit værelse op,” sagde Helene. Jo mere vi får lavet, jo mere tjener vi. Det er helt sikkert i Jacobs ånd. Vi kan måske ligefrem spare op.”



”Jeg erklærer denne dag for en undtagelse,” erklærede Helene, da de først på aftenen igen var samlet i køkkenet.

”Hende madammen ville have husleje for hele oktober,” sagde Ida indigneret. ”Vi kunne ikke bare regne med, at hun kunne få lejet ud, sagde hun. Så vi har beholdt nøglen og ladet vores ting blive, så kan hun have det så godt, til hun får nøglen første november.”

”Hun kunne såmænd sagtens finde på at leje den ud og tjene dobbelt,” sagde Karen, ”men det går ikke, for vi

har tænkt os at komme i ny og næ, bare for at ærgre hende, den fedtsyl. Vi tog bare vores tøj og noget sengelinned med. Hvad med dig, Helene?"

"Jeg slap," sagde hun. "Og jeg fik oven i købet lov til at låne min værtindes søn, som har en trækvogn. Alt mit habengut er her. Undtagen sengen, den fik fru Hansen. Hun kommer i øvrigt en af dagene med sin mands jakkesæt. Hun vil gerne have syet en dragt til sig selv."

De havde tændt nogle stumper stearinlys og spiste rugbrød med fedt, mens de betragtede deres rationeringsmærker, der lå på bordet.

"Mel, sukker, smør, sæbe, rugbrød, havregryn," sagde Karen. "Godt nok. I morgen vil jeg gerne købe ind, så vi har et lille lager til de næste dage. Skal vi ikke lave et fælles madbudget, synes I."

Det blev de enige om.

"Og jeg laver en arbejdsplan for næste uge," sagde Helene. "Foreløbig er der ingen grund til, at vi fortæller om Jacob. Så længe folk får deres tøj til tiden, må det være godt nok."

"Hvordan fordeler vi os," spurgte Karen og tilføjede med et nik til Helene, "ja, du skal da have Jacobs stue, vi kan vel bære en af sofaerne derind, så kan du have det så godt med musik og bøger. Og mig og Ida kan så fordele os i soveværelset og gæsteværelset. Det skal vi nok finde ud af."